

Eerste telresultaten na nieuwe inrichting

Inventarisatie Westhoffplas en Houtrakkerbeemden

De Westhoffplas en de Houtrakkerbeemden vormen een brakwatergebied met enorme aantrekkingskracht op grote aantallen vogels. Tijdens de ledenavond van 26 maart heeft boswachter Klaas van den Berg van Staatsbosbeheer verteld over de uitbreiding van de Westhoffplas en de nieuwe inrichting van de Houtrakkerbeemden (zie Fitis 2021-2). In 2017, 2020 en 2021 werd het gebied op vogels geïnventariseerd volgens de BMP-methode. De eerste veranderingen door de nieuwe inrichting van het gebied waren dit jaar al zichtbaar.

■ Tom van den Boomen en Jacob Bruin

Uitbreiding Westhoffplas

De Westhoffplas is aangelegd in 1995 op de kop van de Inlaagpolder (langs de Ringweg) in Spaarndam. Daarna zijn nog enkele andere plassen en poelen

aangelegd. Dit op initiatief van de provincie Noord-Holland die verantwoordelijk is voor de aanleg van haar deel van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) in de provincie. Dit Natuurnetwerk zorgt

voor de verbinding van waardevolle natuurgebieden onderling. Staatsbos-beheer is de uitvoerder van deze plannen en voert de inrichtingswerkzaamheden uit in de Houtrakpolder, tot voor kort een akkerbouwgebied.

Wat de Westhoffplas uniek maakt is dat deze bestaat uit brak water. Dit komt doordat het naastgelegen Noordzeekanaal en Zijkanaal C zandlagen in de bodem doorsnijden. Door de hoge waterdruk wordt het brakke water onder de dijk door in de lagergelegen Houtrakpolder naar boven geperst. Dit noemt men 'kwelwater'. De Westhoffplas wordt hierdoor continu gevoed met het brakke water uit het Noordzeekanaal. De plas is hierdoor een ideaal leefgebied voor onder andere de brakwatersteurgarnaal en de driedoornige stekelbaars, een delicatessen voor onder andere Lepeelaar, Slobeend², Kluut en Dodaars.

In 2019 werd begonnen met de planning van de uitbreiding van de Westhoffplas met 3 hectare en de omvorming van de Noorderakkers tussen de Mid-dentocht en de Noorderweg tot zogenaamd 'ziltoverstromingsgrasland'. Dit grasland bestaat uit vegetaties van grassen, russen en kruiden die in de winter overstromen met brak of zout water. In de Houtrakkerbeemden loopt een oude stroomgeul van het Oer-IJ die weer is uitgegraven en gevoed wordt met brak water uit Zijkanaal C.

Brakke natuur is op Europees niveau van belang voor de noordse woelmuis en op nationaal niveau belangrijk als leefgebied voor een aantal vogelsoorten als Kluut, Grutto³, Tureluur³ en Lepeelaar.

In de Houtrakpolder vind je verder het Noorderbos en het Westhoffbos waarvoor in het begin van de jaren 90 de eerste bomen werden geplant. Het Groene Schip, een hoge heuvel van 30 meter met uitzicht tot Amsterdam en de duinen, is opgebouwd uit restmateriaal van onder andere afvalverbranding. Deze heuvel werd volledig geïsoleerd en ingepakt en later overdekt met aarde en ingezaaid met gras. In het Noorderbos ligt een oude en verruigde boomgaard en hier is een voedselbos aangelegd met eetbare noten, zaden en vruchten.

Het nieuwe 'Oer-IJ'

Duizenden jaren geleden brak de voorloper van het huidige IJ in Amsterdam, het Oer-IJ, bij Castricum door de duinenrij naar de Noordzee waardoor er een tweede verbinding ontstond tussen

Het nieuwe OER-IJ
Foto: Tom van den Boomen

VERKLARING VAN TEKENS VOGELS OP DE

RODE LIJST:

- ¹ Bedreigd
- ² Kwetsbaar
- ³ Gevoelig

de Noordzee en de Zuiderzee. Later werd door natuur en mensenhand deze verbinding weer gesloten en het Oer-IJ grotendeels gedempt.

Door de afsluiting van de Zuiderzee met de Afsluitdijk is Noord-Holland sterk verzoet en ruimden de brakwaterplanten vrijwel overal het veld om plaats te maken voor zoete soorten. Inmiddels zijn er nog maar weinig plekken in de provincie waar brakke natuur is of ontwikkeld kan worden. In de Houtrakpolder kon dat wel omdat er sinds 2010 niet meer wordt geboerd en het brakke water van het Noordzeekanaal niet naar andere agrarische gebieden kan stromen.

Zoals hiervoor gesteld werd de oude stroomgeul van het Oer-IJ weer open gegraven, 25.000 m3 grond werd weggegraven en afgevoerd en in de bodem werden oude schelpenlagen aangetrof-

fen. De meanderende kreek sluit aan op de in de Houtrakpolder aanwezige sloten zodat het brakke water zich makkelijk in het gebied kan verspreiden. Jaarlijks zal het peil in de winter op hoog worden gezet zodat het grasland inundeert met brak water tot zo'n 25 centimeter boven het maaiveld. De planning was om het werk af te hebben vóór het broedseizoen van 2020 maar dat werd niet gehaald. Het werk werd stilgelegd en na het broedseizoen hervat. Met het openzetten van de stuw in de Houtrakkerbeemden is het werk in oktober 2020 afgerond en liep het gebied onder met brak water. Het hele gebied van ziltte graslanden omvat ongeveer 45 hectare waarbij 35 hectare met brak water overstroomt. In de afgelopen winter was er dus een brak meer ontstaan maar in het voorjaar droogde deze plas weer op tot het water in het Oer-IJ dat op som-

mige plaatsen tot 1,5 meter diep is. Kale oevers blijven dan over waar zich pionierssoorten vestigen zoals Kluut, Kleine Plevier en Visdief³. De hogere delen begroeien al snel en in de loop van het voorjaar ontstaan door de vruchtbare grond manshoge vegetaties van grassen en kruiden.

Door het gebied jaarlijks te maaien wil Staatsbosbeheer voorkomen dat het gebied dichtgroeit en verruigt. Op de wat hogere delen van de Houtrakkerbeemden is er spontane vestiging en ontwikkeling van struiken en bomen mogelijk die een schuilplaats vormen voor de al aanwezige wezels en hermelijnen in het gebied. Om deze dieren ook nu al te helpen zijn er een tiental bergen oude stronken en takkenbossen in het gebied achtergelaten. Deze hopen worden ook door roofvogels veel gebruikt als uitkijkpost en door kleine zangers als

zangpost. Door het gebied zijn enkele onverharde beheerpaden aangelegd die buiten het broedseizoen (half maart-half juli) vrij toegankelijk zijn. Ook het bekende Noord-Hollandpad loopt via twee bruggetjes over de Westhoffplas en langs de Houtrakkerbeemden en het Westhoffbos. Parkeren is lastig en kan eigenlijk alleen op de parkeerplaats aan de Noorderweg. Bij de ingang van de vogelkijkhut 'de Kiekendief' aan de Ringweg is een opstelling gemaakt waartegen je je fiets kan stallen. Het grote hek met een overstap voor het Noord-Hollandpad kan open (en dicht s.v.p.) om het fietsenrek te bereiken.

De vogeltellingen en de resultaten

Gedurende het broedseizoen, van maart tot en met juni, hebben we acht tellingen uitgevoerd: drie vroege ochtendtellingen, twee late ochtendtellingen, een middagtelling en een avond- en nacht-

TELGEBIED Foto: Jacob Bruin

telling, met een tussenpose van ongeveer twee weken. Het weer was ons dit voorjaar goed gezind; geen regen of stormachtige wind, prima weer om te tellen dus. We verrichtten de tellingen volgens de BMP-methode van Sovon, die erin voorziet dat je elke waarneming van een mogelijke broedvogel voorziet van een code en die noteert op je telformulier of in de app. De code zegt iets over het gedrag van de vogel en geeft een oplopende kans weer dat de vogel in het gebied broedt. Bijvoorbeeld: code 2 is een zingend exemplaar, code 9 een vogel met nestmateriaal en code 15 een nest met eieren. Later worden deze gegevens door Sovon automatisch geclusterd en krijg je het aantal territoria van alle soorten in je telgebied.

Tabel 1 geeft het aantal territoria weer van de vastgestelde vogelsoorten in de oostzijde van de Westhoffplas en de Houtrakkerbeemden in de jaren 2017, 2020 en 2021.

Allereerst moet worden opgemerkt dat de tellingen in tabel 1 niet zomaar met elkaar vergeleken kunnen worden omdat het in deze drie jaren om een totaal verschillende inrichting van het gebied gaat. Hoewel het onderzochte gebied qua oppervlak en ligging precies gelijk is, is de inrichting van een belangrijk deel van het gebied sterk gewijzigd.

In 2017 waren de Houtrakkerbeemden nog gewoon verruigde akkers waar de natuur zijn gang kon gaan. In 2019 en begin 2020 werd er al flink gegraven in het gebied en werden de contouren van het meanderende Oer-IJ zichtbaar. Onder andere door slechte weersomstandigheden werden de werkzaamheden stilgelegd en werd de omvorming afgerond vlak voor het broedseizoen 2021. Als je de jaren met elkaar vergelijkt dan valt op dat het aantal soorten enorm is toegenomen. Opgemerkt moet worden

Tabel 1: Aantal territoria broedvogels in de oostzijde van de Westhoffplas en de Houtrakkerbeemden.

Vogelnaam	2017	2020	2021
Bergeend	6	4	7
Blauwborst	5	8	3
Boerenzwaluw	n.o.		9
Boompieper		1	
Bosrietzanger		3	2
Braamsluiper		3	
Dodaars			5
Fazant	n.o.	1	2
Fitis	n.o.	4	6
Gele Kwikstaart		1	2
Grasmus	1	4	2
Graspieper	2	8	12
Grauwe Gans			10
Groenling			1
Heggenmus			1
Houtduif			2
Kievit			10
Kleine Karekiet	19	24	14
Kleine Plevier		5	3
Kluut	1	1	12
Kneu	4	5	8
Knobbelzwaan			1
Koekoek		1	1
Koolmees			2
Krakeend	2	3	10
Kuifeend			3
Meerkoet	1	2	20
Merel	n.o.	1	2
Nijlgans			2
Pimpelmees	n.o.	1	1
Putter		2	5
Rietgors	7	9	8
Rietzanger	19	14	12
Ringmus			10
Roodborsttapuit		2	
Scholekster			1
Slobeend			3
Soepeend			1
Spreeuw			6
Tafeleend	2	1	1
Tijftjaf	n.o.	2	2
Torenavalk		1	1
Tuinfluit		1	
Tureluur			6
Veldleeuwrik	6	17	18
Vink	n.o.	1	2
Visdief			1
Waterhoen			2
Waterral	1	2	4
Wilde Eend	7	8	17
Winterkoning		1	2
Witte Kwikstaart		3	7
Zomertaling			1
Zwarte Kraai		1	2
Zwartkop		1	1
Aantal soorten	15	35	51
Aantal territoria	83	146	266

n.o. = niet opgenomen

dat in 2017 een aantal soorten niet zijn onderzocht. Deze soorten hebben we in de tabel voorzien van de letters n.o. (niet onderzocht).

Het aantal soorten springt van 15 via 35 naar 51 broedvogelsoorten en het aantal territoriumhoudende paren van 83 via 146 naar 266.

Broedvogels

Als we inzoomen op de soorten vallen enkele zaken direct op. Allereerst de toename van het aantal watervogels. Acht soorten eenden waren territoriumhoudend in het eerste jaar van de omvorming waaronder de zeldzame Rode Lijstsoorten Slobeend² en Zomertaling¹. Twee soorten ganzen vestigden zich, de Nijlgans en de Grauwe Gans, deze laatste met 10 paar.

Verrassend is de vestiging van maar liefst 5 paar Dodaars die het brakke water met haar eigen inwoners enorm

aantrekkelijk vinden. Dodaars leven van insecten en hun larven, slakken, kreeftjes, garnalen en kleine visjes. Deze zijn in het brakke water van de Houtrakkerbeemden ruim voorhanden.

Een andere opvallende maar logische ontwikkeling is de vestiging van pioniersoorten als Kluut, Kleine Plevier en Visdief³ die alle drie voorkeur hebben voor kale, zandige oevers, direct aan het water en weinig begroeiing. De Kleine Plevier had zich al in 2020 met 5 paar gevestigd en volgende teljaren zullen uitwijzen of deze soort alweer op de terugtocht is of dat de afname van 5 naar 3 territoria een incidenteel karakter heeft. In mei ontdekten we een nest van de Kleine Plevier langs de pas gegraven uitbreiding van de Westhoffplas. Op 21 mei waren daar 3 kuikens. Het weer die week was koud met veel wind. De volgende dag werd er een dood

DODAARS met stekelbaars. Foto: Cor Wies

kuiken aangetroffen en de andere 2 kuikens werden niet meer gezien. Binnen 1 week werd er door de ouders op ongeveer 1 meter van het oude nest opnieuw genesteld. Bij het regelmatig volgen van dit nest zijn geen nieuwe kuikens gezien.

De rietvogels laten een wat verschillend beeld zien. Kleine Karekiet, Rietzanger en Blauwborst nemen af wat wellicht wordt veroorzaakt doordat de slootjes in de Houtrakkerbeemden na de omvorming een wat dunnere rietbezetting hadden dan voorheen en het hoge waterpeil van het brakke water was gezakt. Rond de Westhoffplas was de bezetting zoals in de andere teljaren maar uit de Houtrakkerbeemden leken de rietvogels verdwenen. De Rietgors bleef stabiel, de Waterral nam toe.

Verheugend was dat het Porseleinhoen², dat gedurende de trek al vaker was gezien en gehoord langs de oevers van de Westhoffplas nu ook in de zomer werd vastgesteld door het horen van

zijn karakteristieke roep. Weliswaar niet door ons tijdens onze tellingen maar tijdens een avondwaarneming op 1 juni van Lars Buckx en Jesse Zwart. Zou het Porseleinhoen² hier in de toekomst kunnen gaan broeden?

Een volgende toename zien we bij de weidevogels. Kievit, Tureluur³, Scholtekster en Slobeend² hebben zich gevestigd en soorten als Graspieper³, Veldleeuwerik³ en beide soorten kwikstaarten nemen allen toe. Zelfs de Veldleeuwerik³ die in 2020 al een hoge dichtheid had bereikt op de verruigde akkers zit nog in de lift.

Kleine zangers vinden we vooral in de strook aanplant tussen de plas en de zilte graslanden. Hier veel struiken als meidoorn, duindoorn, vlier, hazelaar, wilgenroosje, braam, rimpelroos, kornoelje en een enkele iep, zomereik en wilg.

Een aantal soorten gebruiken de twee boerderijen in ons telgebied naar hartelust. Alle Spreeuwen, Ringmussen³

KLEINE PLEVIER Foto: Jacob Bruin

en Boerenzwaluwen³ broeden hier, maar ook enkele mezen en de Torenvalk² in de voor deze soorten opgehangen nestkasten.

Een apart verhaal is wat de Torenvalk² dit jaar overkwam. De bovenkant van de kast was losgekomen van de boom en de kast hing 45 graden scheef aan de boom. Alle eieren waren naar de voorkant gerold. De boer heeft twee eieren die stuk waren verwijderd, de andere eieren weer in het midden gelegd en de nestkast weer goed bevestigd. Twee eieren zijn alsnog uitgekomen en de twee jongen zijn uitgevlogen.

Een enkele soort verdween of nam in aantal af. De Roodborsttapuit en Boompieper vonden het gebied mogelijk te nat geworden evenals de Grasmus die van 4 naar 2 territoria afnam. Maar Houtduif en Zwarte Kraai zijn nieuwkomers en nestelden in de weinige en vrij lage bomen in het grensgebied van de Westhoffplas en de Houtrakkerbeemden.

Verrassend was de aanblik van drie jonge spelende vosjes op de riethopen van door Staatsbosbeheer gemaaid riet van het vorig najaar. Toen we de plek wat beter onderzochten vonden we veel prooi-resten van diverse watervogels. De vos had zich hier kennelijk gevestigd.

Nachtellingen zijn bedoeld om nachttactieve vogels te lokaliseren zoals rallen en uilen. Tijdens onze nachttelling stond er nogal wat wind, kracht 5, en de temperatuur was gezakt tot 16°C. Niet ideaal. Was dat de reden dat we geen rallen hoorden? Wel zagen we een Kerkuil van dichtbij foerageren. Zijn mooie lichte gezichtssluier was goed te zien. Een half uur later in de auto, toen we het gebied nog een keer rondrennen zat er een Ransuil² op de lantaarnpaal langs de Ringweg die even later in een boom ging zitten om minutieus de grond op muizen te inspecteren. Beide

soorten broeden in de omgeving maar kwamen door deze eenmalige waarneming niet als territoriumhoudend uit de autoclustering.

Doortrekkers, wintergasten en zeldzame waarnemingen

Naast al deze broedvogels wordt het gebied intensief gebruikt door hoge aantallen doortrekkers en wintergasten. We noemen hier enkele soorten die vaak in hoge aantallen aanwezig zijn. Bergeend, Wintertaling¹, Slobeend², Krakeend, Grauwe- en Canadese Gans.

In kleinere aantallen Pijlstaart¹, Grutto³, Nonnetje, Grote Zaagbek, Oeverloper³, Witgat en Watersnip¹.

Enkele soorten zoals Lepelaar, Blauwe Reiger, Havik, Buizerd, Sperwer en Bruine Kiekendief broeden in de directe omgeving en komen regelmatig foerageren. In de winter zien we hier vaak de Blauwe Kiekendief³ en op doortrek een enkele maal de Grauwe Kiekendief¹. Ook zien wij regelmatig de Grote en Kleine Zilverreiger³ in dit gebied naar voedsel zoeken.

Nog enkele fraaie waarnemingen zijn: de Havik die tijdens de ochtendtelling op 13 april in duikvlucht uit het Noorderbos aan de oever van het Oer-IJ een Watersnip¹ sloeg. Een tweede Watersnip¹ vloog in paniek op en maakte zich uit de voeten.

Op 26 juni foerageerden 4 Kemphanen¹ met gekleurde kragen langs de Westhoffplas. De grootste groep Kemphanen¹, 18 exemplaren, werd gezien door Tom van Spanje op 24 april.

Zeer zeldzame waarnemingen van het afgelopen jaar zijn de 2 Grote Piepers die van 7-11-2020 tot 6-02-2021 in het gebied verbleven en de Steltkluut³ die op 21 april en 10 mei (2 ex.!) aanwezig was. Een geringde Kwak¹, mogelijk afkomstig uit Artis, is het afgelopen jaar

regelmatig gezien. De flora in het brakwatergebied zal ongetwijfeld ook veranderen. De brakwatersoort zeeaster is er al maar Staatsbosbeheer hoopt ook binnen afzienbare tijd op vestiging van soorten als zilte schijnspurrie, gewoon en stomp lepelblad, heemst, melkkruid, echt en deens lepelblad, rode ogenstroost, kweldergras en zilte rus. Wellicht vestigen zich ook echte zoute soorten zoals zeekraal, schorrenkruid en lamsoor.

Kent het gebied ook negatieve aspecten?

Jammer genoeg wel. Vlak langs de Westhoffplas ligt de A9, de snelweg van Amsterdam naar Alkmaar. Maar meer herrie wordt veroorzaakt door de aanvliegroute naar en van Schiphol die als

het druk is elke drie minuten een vliegtuig langs voert die de landing heeft ingezet of net is opgestegen. Het afgelopen jaar zijn we (en de natuur) verwend door het vrijwel stilvallen van de burgerluchtvaart door het corona-virus maar de normalisering is alweer ingezet. Of de vogels zich veel aantrekken van deze vliegbewegingen is nog slecht onderzocht maar feit is dat de natuurebeleving van de mens hier behoorlijk negatief door wordt beïnvloed.

Daarnaast is het gebied niet onomstreden. De gemeente Amsterdam en de provincie Noord-Holland willen van de Houtrakpolder een strategische reserve maken voor de Amsterdamse havens. De gemeente Haarlemmermeer, waar het gebied onder valt, en de milieubeweging zijn hier mordicus tegen. Hoe dit zich in de toekomst zal ontwikkelen is nog allerminst zeker.

Resumerend kunnen we stellen dat de omvorming tot zilt graslandgebied de Houtrakkerbeemden tot een nog fraaier natuurgebied heeft gemaakt. Samen met de Westhoffplas en de omringende bossen en de nog vrij originele Inlaagpolder vormt het een prachtig vogelgebied waar veel soorten in hoge aantallen voorkomen maar ook veel vogelaars van zullen gaan genieten. Ondergetekenden zullen dit gebied ook de komende jaren volgens BMP-methode inventariseren en daar weer verslag van doen.

Met dank aan Klaas v.d. Berg en Leo v.d. Meer voor hun informatie over planten.

GROTE en KLEINE ZILVERREIGER Foto: Dick Bogaards